

СПІЛЬНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ СЕМІНАР ЛІСІВНИКІВ ВІННИЧЧИНИ ТА ЛІСІВНИКІВ-НАУКОВЦІВ НУБІП УКРАЇНИ

1-3 червня 2011 року професорсько-викладацький склад та студентигуртківці кафедри лісівництва Навчально-наукового інституту лісового і садово-паркового господарства Національного університету біоресурсів і природокористування України на базі ДП "Тульчинське лісомисливське господарство" та ДП "Гайсинське лісове господарство" Вінницького обласного управління лісового та мисливського господарства взяли участь у спільному науково-практичному семінарі на тему "Лісівничо-екологічні методи формування дубових насаджень".

Активна співпраця між Вінницьким ОУЛМГ та ННІ лісового і садово-паркового господарства НУБІП України щодо створення демонстраційних ділянок з екологічно орієнтованого ведення лісового господарства розпочалася у 2006 році з ДП „Крижопільське ЛГ” у рамках проекту з лісової сертифікації із висвітленням результатів проекту у публікації „Інституційна розбудова лісової сертифікації в Україні” (2007).

Відповідно до міжнародних вимог лісової сертифікації, Вінницьке ОУЛМГ активно займається питаннями екологічно орієнтованого ведення лісового господарства. Подібні спільні науково-практичні семінари вже проведено у 2007-2009 роках на базі ДП «Крижопільське ЛГ», ДП «Вінницьке ЛГ», ДП «Дашівське ДЛМГ». Після спільного семінару, проведеного на базі ДП «Іллінецьке ЛГ» (2 липня 2009 року) науково-практична співпраця між Вінницьким ОУЛМГ та кафедрою лісівництва НУБіП України набула значного розширення – крім вказаних вище підприємств почали здійснюватися консультаційні послуги на дослідних ділянках у ДП «Тульчинське ЛМГ» та ДП «Гайсинське ЛГ», а з 2011 року – у ДП «Чечельницьке ЛГ».

1-3 червня 2011 року професорсько-викладацький склад та студентигуртківці кафедри лісівництва ННІ лісового і садово-паркового господарства НУБіП України взяли участь у спільному науково-практичному семінарі, який проводився на базі ДП "Тульчинське ЛМГ" та ДП "Гайсинське ЛГ".

Пленарне засідання відбулося 2 червня. Воно було розпочато промовою директора ДП "Тульчинське ЛМГ" – Поліщука Віктора Анатолійовича, у якій виступаючий гостинно привітав учасників семінару на багатій історичними подіями Тульчинській землі та надав характеристику основних техніко-економічних показників лісгосподарської діяльності

підприємства.

У науковій доповіді начальника Вінницького ОУЛМГ, завідувача кафедрою лісівництва НУБІП України, доктора сільськогосподарських наук, професора Бондаря Анатолія Омеляновича відзначено, що лісівниками Вінниччини розроблено регіональну програму лісовирощування через створення та вирощування високопродуктивних штучних дубових насаджень з участю інтродукованих і аборигенних лісових порід, вивчається питання впливу інтенсивності рубок догляду на продуктивність насаджень та багато інших питань. Доповідачем зосереджено увагу присутніх на тому, що сучасне європейське законодавство спрямовує лісівників на перехід від суцільно-лісосічної системи ведення господарства до систем, що більше орієнтовані на врахування природних процесів розвитку лісу.

Ним підкреслено, що основною ідеєю наближеного до природи лісівництва є підтримання, збереження та використання лісових екосистем таким чином, щоб економічні, соціальні та екологічні функції були сталими та прибутковими. Саме тому, актуальним питанням ведення лісового господарства є більш повне використання лісорослинного потенціалу Вінницької області, у тому числі щорічного приросту деревостанів, але за умови дотримання вимог міжнародних стандартів. Під час доповіді Бондарем А.О. було підкреслено, що для успішного лісовирощування необхідним є виважений позбавлений шаблону індивідуальний підхід лісівника до кожної із лісових ділянок.

Тематика наступної доповіді, здійсненої професором Бондарем А.О. та доцентом Кременецькою Є.О., присвячувалася розгляду альтернативних підходів щодо формування і оздоровлення лісів в умовах свіжої діброви на Поділлі України. Було відмічено, що у результаті співпраці 2006-2011 років між підприємствами Вінницького ОУЛМГ та кафедрою лісівництва НУБІП України створено мережу пробних площ за такими напрямками досліджень: використання природного поновлення для збереження та відтворення корінних дібров, застосування складних способів рубок головного користування, запровадження рубок переформування із елементами реконструкції, вивчення впливу різної інтенсивності прохідних рубок на плодоношення дуба, збереження біотопів лісових звірів і птахів під час рубок.

Доцентом кафедри лісівництва Левченком В.В. було представлено наукову доповідь на актуальну тематику – перспективи використання

природного поновлення дуба у лісових насадженнях Вінницького ОУЛМГ. Аспірантом кафедри лісівництва Чорнобровом О.Ю. було зосереджено увагу лісівників-практиків та лісівників-науковців на розгляді системи вільного розвитку дубових насаджень на прикладі південної частини Швеції. Присутніми було відмічено, що на Україні вказану систему можна застосовувати шляхом відбору дерев майбутнього починаючи із періоду проріджування та доглядом за ними до віку стиглості з метою формування високотоварних стовбурів. У науковій доповіді доцента кафедри лісівництва Коновальчука В.К. було надано характеристику найважливіших лісових плодово-ягідних рослин (брусничні, кизил, шипшина, глід та інші) та методичні поради щодо їх використання і введення в культуру.

Наприкінці пленарного засідання головним спеціалістом відділу лісового господарства, лісовідновлення та лісорозведення Вінницького ОУЛМГ Мельником І.В. було оприлюднене пропозицію Вінницького ОУЛМГ щодо напрямків подальшого наукового співробітництва з кафедрою лісівництва НУБІП України. Результатом теперішнього та майбутнього співробітництва має бути розробка рекомендацій за такими тематиками: відбір та формування перспективних дерев дуба звичайного у насадженнях різних вікових груп, підвищення товарності насаджень дуба звичайного, вирощування корінних деревостанів природним шляхом з використанням природного поновлення дуба звичайного, застосування складних способів рубок головного користування у насадженнях різного породного складу, реконструктивні заходи щодо підвищення продуктивності малоцінних молодняків і похідних деревостанів, формування лісопаркових ландшафтів та підвищення їх рекреаційної стійкості у лісах зелених зон, запровадження передових закордонних методів рубок догляду з метою підвищення продуктивності лісів.

Учасники семінару протягом 2-3 червня оглянули спільні демонстраційні ділянки кафедри лісівництва НУБІП України та Вінницького ОУЛМГ у лісових угіддях ДП "Тульчинське ЛМГ" та ДП "Гайсинське ЛГ" за тематиками: складні способи рубок головного користування, рубки переформування у насадженнях різного віку та складу; природне поновлення головних лісотвірних порід у дібровних умовах; формування високопродуктивних насаджень рубками догляду, створення лісових культур та догляд за ними.

Огляд демонстраційних ділянок у ДП "Тулчинське ЛМГ" було розпочато із представлення в. о. головного лісничого Килимник Галиною Петрівною та старшим лісничим Брацлавського лісництва Поліщуком Анатолієм Вікторовичем серії ділянок у вказаному лісництві. Першою демонстраційною ділянкою було обрано зруб (площею 1,3 га після суцільнолісосічної рубки взимку 2009 року). Після обліку природного поновлення, проведеного на 1 % площі ділянки (способом облікових площадок розміром 2 x 2 м, закладених у діагональному напрямку ділянки), було встановлено, що на зрубі налічується поновлення із 9 деревних порід у кількості понад 65 тис. шт. на 1 га, у тому числі: поновлення дуба звичайного – 33 тис. шт. та граба – 27 тис. шт. Мета досліджу полягала у формуванні корінного насадження в умовах свіжої діброви на основі успішного природного поновлення дуба після рубки 130-річного деревостану із складом 8Дз2Гз. На ділянці було проведено один ручний догляд у 2009 році, на даний момент природне поновлення дуба потребує освітлення. Учасники семінару пересвідчилися в тому, що за умови сприятливих умов при застосуванні суцільних рубок головного користування можна отримати значну кількість природного поновлення дуба. Водночас, на ділянці присутнє також рясне поновлення граба. Тому учасниками дискусії була відмічена необхідність термінового проведення освітлення з метою попередження заглушення дуба.

На демонстраційній ділянці, яка межує із попередньою, на площі 0,5 га у 120-річному деревостані із складом 9Дз1Гз взимку 2010 року було проведено освітлювальний прийом рівномірно-поступової рубки, оскільки у 2009 році спостерігалось рясне поновлення дуба під наметом деревостану. Мета досліджу полягала у створенні умов для успішного росту природного поновлення. На даний час поновлення дуба є здоровим та життєздатним, але подальше його зростання цілком буде залежати від майстерності лісівника створити відповідний світловий режим для нього.

Учасники семінару ознайомилися із досвідом створення лісових культур на підприємстві та доглядом за ними у молодому віці. Огляд розпочали із лісових культур дуба звичайного 2005 року створення із схемою змішування – 4 ряди дуба звичайного та 1 ряд липи, у яких від моменту створення до моменту проведення семінару здійснювалися такі догляди: 2005 рік – 3 механізовані і 2 ручні, 2006 рік – 3 механізовані і 1 ручний, 2007 рік – 2 механізовані і 1 ручний, 2008 рік – 1 механізований, 2010 рік – рубка освітлення. На даній демонстраційній ділянці можна побачити приклад успішного обрізання гілок у рядах дуба молодого віку.

На сусідній ділянці демонструвалися лісові культури дуба звичайного 2009 року створення із розміщенням посадкових місць 4 x 0,7 м та введенням цінних деревних порід до складу дубового насадження із схемою змішування: 3 ряди дуба звичайного 1 ряд липи дрібнолистої, 3 ряди дуба звичайного 1 ряд груші, 3 ряди дуба звичайного 1 ряд горіха чорного. Цікавою також виявилася наступна ділянка лісових культур дуба звичайного 2010 року створення із розміщенням посадкових місць 4 x 0,7 м та схемою змішування: 4 ряди дуба звичайного 1 ряд липи дрібнолистої, 4 ряди дуба звичайного 1 ряд горіха чорного, 4 ряди дуба звичайного 1 ряд модрина європейської, 4 ряди дуба звичайного 1 ряд груші.

Польова частина семінару продовжилася у Шпиківському лісництві, де пояснення експерименту надавалося старшим лісничим Михаськівом Віталієм Михайловичем. Огляд був розпочатий із демонстраційних ділянок, на яких було проведено рубку переформування. У 130-річному насадженні із складом 4Дз2Яз3Гз1Лпд з метою формування різновікового дубового насадження у липні 2009 року площадками (діаметром до 30 м), навколо ширококронних дерев дуба вирубувався граб, що зростає у другому ярусі. Були проведені заходи сприяння природному поновленню головних порід: дискування ґрунту КЛБ-1,7 та часткове шпигування ґрунту жолудем, наступне рихлення ґрунту. Учасники семінару відмітили відсутність водяних пагонів на стовбурах дорослих дерев дуба, а також здоровий вигляд та виражений ріст у висоту 2-х-річного поновлення дуба та ясена. На порядок складнішим є завдання щодо переформування насаджень із незначною участю дуба або навіть за відсутності дуба, за умов застосування лісівничих та лісокультурних заходів. Пошук вказаного альтернативного підходу був представлений у 66-річному грабовому насадженні, у якому закладено 3 дослідні секції (площею 0,2 га кожна). На першій і другій секціях вибиралися ширококронні дерева граба (відповідно рівномірно по площі та площадками) з метою освітлення підросту клена та ясена, на третій секції закладалися коридори шириною 10 м, на яких були зрубані усі дерева граба. У одному із коридорів було посаджено 4 рядки 2-х-річної модрина, у другому – здійснено шпигування ґрунту жолудем (4 рядки). Саджанці у коридорах мають виражений приріст у висоту.

Фахівцям лісового господарства відомо, що питання виправлення складу малоцінних жердняків є складним та потребує наукового підходу. У вказаний період росту слід закладати основу для формування різновікового, мішаного, складного за будовою насадження, зменшувати вплив супутніх порід на головну – дуб. Саме з метою пошуку найбільш доцільного варіанту було закладено експеримент у 36-

річному насадженні із незначною участю дуба на 4 секціях по 0,5 га кожна: закладання кругових площадок навколо дуба (із радіусом рівним діаметру крони); традиційний метод рубок догляду; контрольна (без рубки); поєднання лісівничих та лісокультурних заходів шляхом створення коридорів та висадкою рядів дуба (2-річний) із розміщенням посадкових місць 2 x 0,5 м та рядів модрина (2-річна із розсадника підприємства) за аналогічною схемою. На цій ділянці відбулася дискусія стосовно порівняння стану насаджень на різних секціях та вибору оптимального режиму рубок. Особливий наголос професора Бондаря А.О. стосувався чіткого формулювання остаточної мети експерименту.

Не менш гостру дискусію серед учасників семінару викликало ознайомлення із результатом проведення освітлювального прийому на двох ділянках рівномірно-поступової рубки під наметом 111-річного насадження із дубом у першому ярусі та грабом – у другому. Мета рубки полягала у збереженні рясного природного поновлення дуба звичайного та у формуванні різновікового мішаного насадження із переважаючою породою – дубом. У 2009 році поновлення дуба наліковувалося у кількості 67,5 тис. шт. на 1 га, у 2011 році – 34,5 тис. шт. на 1 га. Учасники семінару звернули увагу на появу водяних пагонів на деяких дорослих деревах дуба у центральних частинах ділянок. Отже, питання регулювання освітленості рубками є ще не до кінця вивченим, оскільки завдання лісівника у дібровах є достатньо складним – створити умови для виживання природного поновлення дуба та зберегти товарну цінність дорослого насадження.

У заключній частині огляду демонстраційних ділянок у ДП „Тулчинське ЛМГ” студенти-гуртківці змогли переконатися у вкрай необхідності своєчасного приходу з рубкою освітлення в умовах свіжих дібров, починаючи з 2-3-річного віку. З метою порівняння стану ділянки із проведеним освітленням та без нього були представлені лісові культури дуба звичайного 2009 року із розміщенням посадкових місць – 4 x 0,7 м.

Обговорення результатів роботи семінару. Ввечері 2 червня координацію підсумкового "круглого столу" за результатами роботи семінару здійснено начальником Вінницького ОУЛМГ, завідувачем кафедри лісівництва НУБіП України, доктором сільськогосподарських наук, професором Бондарем А.О. Головуючим відмічено, що ініціатива щодо підвищення продуктивності лісів лісівничими методами буде заохочуватися керівництвом, яке очікує на вагомий вклад у лісову науку та практику, у першу чергу, від молодого покоління лісівників. Головним лісничим Вінницького ОУЛМГ Діденком

В.І. зазначено, що у різних державних підприємствах лісового господарства Вінниччини створено мережу експериментальних ділянок (близько 85) щодо пошуку шляхів ведення господарства на нетрадиційних методах. Ним запропоновано відібрати із цієї мережі найбільш перспективні пробні площі та надати їм статус постійних пробних площ. На його думку, особливої уваги заслуговує питання переформування грабових насаджень (у більш цінні – кленові, ясеневі, дубові).

Доцентом кафедри лісівництва Левченком В.В. було зосереджено увагу присутніх на необхідності проведення моніторингу за станом деревостанів та природного поновлення на дослідних ділянках із застосуванням різних способів рубок головного користування. Професором кафедри лісівництва Бабічем О.Г. відмічено, що організаторами семінару було охоплено широкий спектр актуальних лісівничих питань, внаслідок чого учасники семінару мали можливість розгляду та обговорення різних варіантів їхнього вирішення безпосередньо на дослідних ділянках. Доцентом кафедри лісівництва Сендоніним С.Є. зазначено, що для успішного вирощування дібров першопочаткове значення має своєчасний прихід із рубками догляду, особливо у віці проріджування. Начальником ДП "Вінницька лісова науково-дослідна станція" Василевським Олегом Григоровичем запропоновано розробити рекомендації щодо заходів формування деревостанів, які зростають на особливо захисних лісових ділянках. Старшим науковим співробітником ДП "Вінницька ЛНДС" Ігорем Степановичем Нейком зосереджено увагу на питанні відновлення лісів природним шляхом, для успішного вирішення якого слід проаналізувати попередні дослідження, слідкувати за врожайними роками дуба, розробити чіткий план досліджень по роках. Учасники семінару одностайно прийшли до висновку про доцільність моніторингу існуючих дослідних ділянок та розширення їх мережі у наступні роки.

Екскурсійна програма. Вранці 3 червня колективом ДП "Тульчинське ЛМГ" для делегації кафедри лісівництва та Вінницького ОУЛМГ були організовані ознайомчі екскурсії по місту Тульчин: до Тульчинського краєзнавчого музею, Успенської церкви (побудована 1789 року), будинку видатного українського композитора Миколи Дмитровича Леонтовича, території палацового ансамблю польського магната Станіслава Потоцького.

Продовження семінару у ДП "Гайсинське ЛГ". Після екскурсій семінар

набув продовження у ДП "Гайсинське ЛГ", де учасників зустрічали директор підприємства – Лашенко Микола Миколайович, головний лісничий – Руденко Сергій Іванович та лісничий Басаличівського лісництва – Швець Андрій Васильович. Учасниками семінару була оглянута територія рекреаційного призначення (паркова зона, місця відпочинку, дитячий майданчик, куточок живої природи) навколо контори Басаличівського лісництва, саму контору, лісовий розсадник.

Лісничим Швецем А.В. була представлена демонстраційна ділянка у 58-річному насадженні із складом 4Дз3Гз2Яс1Лпд, яке зростає в умовах вологої діброви. У грудні 2009 року на ділянці була проведена рубка переформування з метою формування різновікового насадження мішаного складу із домінуванням дуба та ясена. Особливість технології рубки полягала у рівномірному зріджуванні по площі, а також площадками (діаметром 30 м). На площадках №1 та №2 здійснювалося дискування КЛБ-1,7, на площадці №3 – шпигування ґрунту жолудями, на площадці №4 – посадка 2-х-річних саджанців дуба, на площадці №5 – посадка модрини, на площадці №6 – посадка клена-явора рядочками, площадку №7 обрано як контрольну, на якій заходи сприяння природному поновленню не проводилися. Площадки закладалися рівномірно по площі ділянки, у місцях де дуба не було. Слід відмітити, що чистота експерименту була порушена появою акації білої на площадках №4 та №6. Учасниками семінару було відмічено надмірно високі розміри видів живого надґрунтового покриву (яглиці звичайної, зірочника ланцетолістого та ін.), внаслідок чого площадки потребують постійного догляду. Не зважаючи на вказану складність на площадках №1, №2, №7 зростає цілком життєздатне поновлення дуба та ясена (переважно у близькості до стіни лісу). Ґрунтові умови ділянки виявилися несприятливими для росту модрини, висадженої у ряди на площадці №5.

У цілому, на демонстраційній ділянці найкращий стан поновлення відмічено на площадці із шпигуванням ґрунту жолудями.

У Гайсинському лісництві на учасників семінару очікували дві демонстраційні ділянки (2-х-секційній, кожна площею по 0,5 га). На першій із них лісничим Латюком Петром Олександровичем було наведено особливості переформування малоцінного 44-річного деревостану із складом 8Гз2Яз у ясеневе, на другій – показ результату проведення рубок догляду щодо формування 56-річного господарсько-цінного насадження із переважаючою породою – дубом. Інформаційні матеріали для показу ділянок у ДП "Гайсинське ЛГ" були підготовлені за активної участі інженера з охорони і захисту лісу Гижка Анатолія Валентиновича.

Підсумок роботи семінару. На завершення семінару учасниками було висловлено думку про те, що демонстраційні ділянки підтвердили можливість та доцільність використання природного поновлення у лісах Вінниччини поряд із традиційними методами лісовідновлення. Природне поновлення головних порід може мати місце як на зрубках так і у вікнах намету. Труднощі забезпечення нормального росту молодого покоління полягають у моніторингу його стану та у регуляції освітленості за допомогою рубок. Дослідні дані, отримані на демонстраційних ділянках мають бути врахованими під час порівняння економічної ефективності різних методів лісовідновлення – екологічно орієнтованого і традиційного. Уваги лісівників заслуговують також експерименти із одночасним застосуванням рубок переформування або складних способів рубок головного користування та заходів сприяння природному поновленню (дискування ґрунту, шпигування ґрунту жолудями), реконструктивних заходів (висадка аборигенних та інтродукованих порід у коридори).

У цілому, начальником Вінницького ОУЛМГ, завідувачем кафедри лісівництва, доктором сільськогосподарських наук, професором Бондарем А.О. було висловлено схвальну оцінку науковій співпраці кафедри лісівництва із державними підприємствами лісового господарства Вінниччини. Зокрема, ним підкреслено, що створені демонстраційні ділянки є джерелом цінного дослідного матеріалу для розробки практичних рекомендацій щодо відтворення високопродуктивних, біологічно стійких деревостанів природним шляхом. У майбутньому слід буде узагальнити набутий досвід лісівників Вінниччини заради втілення принципів наближеного до природи лісівництва у практику ведення лісового господарства.

Професорсько-викладацький склад кафедри лісівництва НУБіП України та студенти-гуртківці висловлюють щирі слова подяки Вінницькому ОУЛМГ, колективам ДП „Тулчинське ЛМГ” та ДП "Гайсинське ЛГ" за організацію семінару, теплий прийом, ініціативність та всебічне сприяння закладанню наукових об'єктів лісівницького спрямування. Учасники семінару бажають усім лісівникам Вінниччини здоров'я та успіхів у благородній справі вирощування лісу!

Євгенія Кременецька, доцент кафедри лісівництва НУБіП України
Ігор Мельник, головний спеціаліст відділу лісового господарства, лісовідновлення та лісорозведення Вінницького ОУЛМГ
Олександр Чорнобров, аспірант кафедри лісівництва НУБіП України